

sen religieuze orthodoxie, om van fundamentalisme niet te spreken, en een waarlijk open dialoog. 'Hoe ver "mag" de kritische geest uit de fles, en voor welk deel moet hij minstens in de hals blijven?', vraagt de auteur zich in dit verband af (blz. 147). Zijn conclusie luidt, dat uiteindelijk het enig juiste antwoord op deze vraag is dat moet worden geprobeerd juist deze spanning vruchtbaar te maken.

Filosofen in de islam? is het eerste boek van Diagne, die geldt als een van de meest invloedrijke Afrikaanse denkers van het moment, dat in het Nederlands is vertaald. De auteur schreef speciaal met het oog op deze Nederlandse vertaling een nieuwe inleiding op zijn boek. Als kennismaking met het denken van Diagne is deze uitgave belangwekkend, maar het is zeker geen eenvoudig boek.

HERMAN SIMISSEN

Souleymane Bachir DIAGNE, *Filosofen in de islam?*, vertaald door Pol van de Wiel, met een nawoord van Herman Westerink en Evert van der Zweerde, Uitgeverij Vantilt, Nijmegen, 2016, paperback, 160 blz., 17,50 euro, ISBN 9789460042898.

DE VADER VAN HET CONSERVATISME

De samenstellers van deze bundel opstellen over Edmund Burke (1730-1797) tekenden de voorbije jaren al voor vier gelijkaardige collecties. Ze gingen respectievelijk over Tocqueville, Jean-Jacques Rousseau, Benjamin Constant en Montesquieu, die hun-

nerzijds getekend hadden voor een invloedrijk maar niet direct hapklaar oeuvre en die zo, tweehonderd jaar later, meer vermeld dan effectief gelezen worden. De vier bundels besproken ze in een toegankelijk format en in dito Nederlands (zie over de twee laatste: *Streven*, respectievelijk maart 2016, blz. 281-282 en maart 2017 blz. 276-277).

Edmund Burke werd dus de vijfde in de reeks. De samenstellers wagen zich daarmee voor het eerst buiten Frankrijk; Constant en Montesquieu waren overigens wel notoire anglofielen. Ze kiezen deze keer ook – wellicht nog opvallender – voor een uitgesproken 'rechts' gedachtengoed: Burke wordt in allerlei recente debatten opgevoerd als de vader van het moderne conservatisme. De bundel kreeg zo een voorwoord mee van Bart De Wever; hij gaat quasi vanzelfsprekend de autobiografische toer op en vertelt hoe Burke hem op weg zette naar enkele cruciale krachtlijnen van zijn politieke programma.

De tien bijdragen die volgen, benadrukken geregeld dat Burke niet helemaal de statuus haalt van Montesquieu of Tocqueville: hij was misschien eerder een welsprekende essayist en een debater dan een theoreticus en nam gepassioneerd deel aan allerlei discussies zonder zijn begrippen altijd te stroomlijnen. Sommige lezers (onder wie, wie weet, Bart De Wever?) zullen hier een zekere 'linksigheid' vermoeden, die de academische auteurs van de bundel misschien belette de conservatieve denker helemaal als een *peer* te erkennen. Andreas Kinneging noemt

hem 'een orator met filosofische belangstelling' en zo 'in velerlei opzichten de Cicero van de achttiende eeuw' (blz. 21): het is tegelijk veel eer en een stevige relativering omdat het ook betekent dat Burke, zoals zijn illustere voorganger, de problemen die hij behandelt nooit echt uitdiept. Hij bleef vooral een aristocratische dilettant.

Die relativiserende inschatting blijkt hoe dan ook een goede insteek voor een genuanceerde beschrijving van een oeuvre dat zeker niet monolithisch conservatief kan heten. Burke bepleit eerder een politiek van voorzichtig bijstellen en aanpassen, die alle radicale breuken vermijdt: zijn beroemde *Reflections on the Revolution in France* (1790) betoogden dat de Revolutie, die toen nog in haar tamelijk onschuldige beginfase was, onvermijdelijk verkeerd zou lopen. Haar centrale fout was dat ze het Ancien Régime zonder meer liquideerde en dus voor een *tabula rasa* en een stort- en zondvloed van absolute en daardoor heilloos abstracte vernieuwingen koos. Je kunt je *Umwelt*, waar ze te wensen overlaat, beter aanpassen volgens lijnen van geleidelijkheid, waarbij het haalbare nieuwe best zo naadloos mogelijk aansluit bij gevestigde tradities, die, al was het maar omdat ze al sinds mensenheugenis meegingen, minstens hun houdbaarheid en daarmee hun intrinsieke waarde bewezen hadden.

Wie gelooft dat de moderniteit zich vaak, en met catastrofale gevolgen, vertilde aan illusies over een onbepertt maakbare wereld, leest daar een profetische waarschuwing. Omgekeerd

heeft Burke's pragmatische aanpak het vervelende gevolg dat geen enkel recht ooit onvoorwaardelijk gevrijwaard is: er is geen plaats voor absolute Rechten van de Mens, hoogstens voor historische verworvenheden die uiteraard een waardevol patrimonium vormen, maar waar regeringsleiders, om veiligheidsredenen of voor een vlottere uitvoering van één of ander relanceplan, altijd op kunnen beknibbelen (Paul De Hert). En we vernemen ook dat Burke, in het vuur van het debat, de theses van zijn tegenstanders nogal eens durfde vereenvoudigen. Eén van de mooiste bijdragen (Maarten Colette) toont dat J.-J. Rousseau, misschien wel de belangrijkste kop van Jut van de *Reflections* die de Revolutie meer dan wie ook haar al te abstracte pad zou gewezen hebben, bij nader toezien veel paragrafen schreef die net waarschuwen voor te overhaaste ingrepen of zelfs een onverwachte lans breken voor allerlei eerbiedwaardige tradities. Hij klinkt daarmee soms, *avant la lettre*, verrassend burkeaan...

Burke was overigens, behalve een gedreven politicus, ook een gepassioneerde kunstliefhebber, die met zijn *Inquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful* (1757) ook op dat terrein een blijvend spoor trok. Het contrast tussen het schone en het sublieme bleef een paradepaardje van de moderne esthetica, waarbij het schone doorgaans aanleunt bij een soort klassiek harmoniemodel en het sublieme de toeschouwer eerder confronteert met een imposante en zelfs angstwekkende grootsheid. In de voorlaatste

GESCHIEDENIS

bijdrage van de bundel tonen Koen Vermeir en Michael Funck Deckard, met misschien wat verwarrend veel details, hoe Burke voor zijn pionierswerk over het sublieme aanleunde bij de de meest geavanceerde fysiologische en medische vakliteratuur van zijn tijd: de zevenentwintigjarige auteur van de *Inquiry* had kennelijk de hele Schotse Verlichting doorgelezen! Michel Huysseune sluit af met een essay dat verklaart waarom de *Inquiry* vooral aandacht besteedt aan natuurschoon en aan poëzie, maar nauwelijks ingaat op beeldende kunsten; we vernemen ook hoe ze niettemin haar stempel drukte op het Britse kunstleven, waar Burke, als verzamelaar en als *connaisseur*, goede contacten had.

De bundel zorgt zo voor een in veel opzichten genuanceerd beeld van een gedachtengoed dat, de voorbije jaren zowat overal komt opduiken. Waarmee de editors dus een initiatief namen dat alleszins en in alle betekenissen 'van pas komt'; wie wordt straks hun volgende auteur?

PAUL PELCKMANS

Andreas KINNEGING, Paul DE HERT en Maarten COLETTE (red.), *Burke*, Academic & Scientific Publishers, Brussel, 2017, 300 blz., 29,95 euro, ISBN 9789057186240.

JODEN OP DRIFT

De Joodse schrijver Joseph Roth (1894–1939) werd geboren in Brody, in het toenmalige Oostenrijk-Hongarije, thans in het westen van Oekraïne. Hij brak zijn studie filosofie en Duitse taal- en letterkunde in Wenen af, om dienst te nemen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Na de oorlog ging hij werken als journalist en schrijver; hij publiceerde tal van romans, waarvan *Job* (1930) en *Radetzky* (1932) de meest bekende zijn. Maar Roth was ook een uiterst productieve journalist, die reportages en feuilletons schreef in belangrijke kranten in het Duitse taalgebied, onder meer de *Neue Berliner Zeitung*, de *Berliner Börsen-Courier* en de *Frankfurter Zeitung*.

In 1927 publiceerde hij *Juden auf Wanderschaft*, een tekst over de Joodse emigratie uit Galicië, de streek waaruit hij afkomstig was; aan het eind van de negentiende eeuw trokken honderdduizenden joden weg uit deze regio, en vestigden zich in westerse steden als New York, Berlijn, Amsterdam, Wenen en Parijs. Vaak betekende de emigratie niet de verhoopte vooruitgang. Bovendien werd door al langer in deze steden gevestigde, soms sterk geassimileerde joden veelal neergekeken op de niet zelden armoedige nieuwkomers. De tekst van Roth laat zich lastig classificeren: deels is het reisreportage, deels een essay, deels bestaat het uit persoonlijke herinneringen. Maar het is eerst en vooral een indrukwekkend boek, waarin Roth een levendig beeld schetst van

S T R

05
E
STRE
(LW)

CULTUREEL

E V

MAATSCHAPPELIJK

E N

MAANDBLAD

Martha Nussbaum

Geert Bekaert

Poëzie in Nicaragua

Verdwalen in Spanje

JULI-AUGUSTUS 2017